

تجزیه و تحلیل جایگاه دیپلماسی شهری در سیاست خارجی جمهوری اسلامی ایران

دکتر محمدرضا دهشیری^۱ / مصطفی خرمی^۲

^۱دانشیار دانشکده روابط بین الملل mohammadreza dehshiri@yahoo.com

^۲دانش آموخته کارشناسی ارشد دیپلماسی و سازمانهای بین المللی xurrami@gmail.com

تاریخ تصویب: ۱۳۹۷/۲/۱۴

تاریخ دریافت: ۱۳۹۷/۱/۲۷

چکیده

تحولات دیپلماسی سبب شده که دولت‌ها در کنار پیگیری منافع ملی و تعقیب سیاست‌های خود در قالب دیپلماسی سنتی، به اشکال نوین دیپلماسی جهت تأثیر بر افکار عمومی بین‌المللی و محیط بین‌الملل متوسل شوند. حضور دولت‌ها یا حکومت‌های محلی تابع آن‌ها در نهادهای چندجانبه غیردولتی و تعاملات موجودیت‌های فرو ملی در راستای این مهم قرار دارد. این مقاله، جایگاه دیپلماسی شهری در سیاست خارجی جمهوری اسلامی ایران را بررسی می‌کند. به همین جهت، مطالعه حاضر ابتدا مبانی و اصول نظری سیاست خارجی کشور را مورد نظر قرار می‌دهد که در واقع جهت‌گیری‌های اصلی در مورد دیپلماسی شهری را تعیین می‌نماید و سپس به بررسی عملکرد سیاست خارجی کشور در این خصوص می‌پردازد. بدین منظور، تعاملات دوجانبه (روابط خواهرخواندگی) و چندجانبه (عضویت در شبکه‌های بین‌المللی) شهرهای ایران بررسی شده است. به طور خلاصه، از حیث نظری، باتوجه به ماهیت فرهنگی انقلاب اسلامی، تعاملات غیردولتی (مانند دیپلماسی شهری) جایگاه مشخص و معینی در سیاست خارجی ایران دارد. عملکرد سیاست خارجی ایران در مورد تعاملات خارجی شهرها، بیانگر مطابقت آن با اصول نظری سیاست خارجی است. این مناسبات طیف وسیعی از شهرهای متعلق به تمدن‌های گوناگون را در بر دارد که بیشترین آن معطوف به روابط با شهرهای کشورهای اسلامی و محیط پیرامونی ایران است.

■ واژگان کلیدی

تحلیل سیاست خارجی؛ جمهوری اسلامی ایران؛ دیپلماسی شهری؛ دیپلماسی سنتی

۱. مفهوم شناسی دیپلماسی شهری

در مفهوم سنتی، دیپلماسی عبارت از سیاستی است که دولت‌ها در تعاملات خارجی خود با سایر دولت‌ها - به منظور تحقق منافع ملی - اعمال می‌کنند (بینا، ۱۳۸۳، ج ۱: ۴-۱). به نحوه اجرای این سیاست نیز دیپلماسی می‌گویند؛ چنانکه دیپلماسی به «هنر» ایجاد ارتباط میان دولت‌ها یا ملت‌ها (Webster's Dictionary, 1943: 152) از طریق نمایندگان رسمی دو دولت برای افزایش منافع و کاهش آسیب‌پذیری‌ها و دستیابی به تفاهم مشترک (ظریف و سجادی‌پور، ۱۳۸۹، ج ۱: ۴۳) و همچنین فن اداره سیاست خارجی و تنظیم روابط بین‌المللی از طرق روابط مسالمت‌آمیز تعریف شده است (قوام، ۱۳۸۴: ۲۰۷). دیپلماسی در شکل سنتی، محدود و مخفی بود ولی به مرور به صورت آشکار و علنی در آمد. این تحول به سبب عواملی چون گسترش روابط بین‌المللی، وابستگی متقابل واحدهای سیاسی به یکدیگر، تعارضات ایدئولوژیک، توسعه وسایل ارتباط جمعی، اهمیت یافتن افکار عمومی و ظهور دموکراسی‌های نوین بوده است (قوام، ۱۳۸۴: ۲۰۸). برغم تداوم کاربرد دیپلماسی به عنوان ابزاری ضروری برای ارتباط میان جوامع، ماهیت آن طی قرون اخیر متحول شده و اشکال مختلفی یافته است. در حال حاضر در کنار نمایندگان رسمی دولت‌ها که در چارچوب دیپلماسی رسمی اقدام به تعاملات رسمی می‌کنند، نمایندگان غیر رسمی دولت‌ها نیز در امر تبادل افکار فعالیت دارند. امروزه حتی ارتباطاتی که دیپلمات‌های رسمی در حوزه اقتصاد و نه سیاست، با افراد غیر دیپلمات دارند از اشکال دیپلماسی خوانده می‌شود. در واقع با گسترش جهانی شدن و عامل ارتباطات، یک دستگاه دیپلماسی ناگزیر است از حوزه روابط سنتی میان دولت‌ها خارج شده و با افکار عمومی در حوزه‌های مختلف و با هدف افزایش منافع، نفوذ یک دولت و کاهش آسیب‌پذیری‌های آن ارتباط برقرار

کند (ظریف و سجادیپور، ۱۳۸۹، ج ۱: ۴۴-۴۳). از جمله می‌توان به نقش دیپلماسی شهری اشاره کرد.

پس از جنگ جهانی دوم، آیزنهاور رئیس جمهور ایالات متحد آمریکا به کاربرد تعاملات غیر دولتی واقف بوده و بدین منظور «برنامه مردم با مردم»^۱ خود را ارائه نمود. این برنامه که در سال ۱۹۵۶ م. ارائه شد، از طریق فعالیت‌های بشر دوستانه، فرهنگی و آموزشی در بر دارنده تبادل ایده‌ها و تجربیات کشورها و فرهنگ‌های مختلف بود. آیزنهاور تصور می‌کرد که ایجاد فهم مشترک بین مردم کشورهای مختلف، برای رسیدن به صلح ضروری است و برنامه‌های پیش‌بینی شده از قبیل همبستگی‌های شهری، دوستی مردم، تبادل تمبر، رویدادهای ورزشی بین‌المللی، کنسرت‌های موسیقی، برنامه‌های ضیافتی و تورهای تئاتر به عنوان ابزاری برای حصول به صلح بعد از شرایط جنگ محسوب می‌شود. آیزنهاور پیش‌بینی کرده بود که اجرای این برنامه به وسیله شهروندان کشورها، و نه دولت‌هایشان، صورت گیرد، با این حال این برنامه ارتباط اولیه را با دولت ایالات متحده داشت (People-to-People Program, 1956). آیزنهاور در کنفرانس مردم با مردم گفته بود: «اگر ما می‌خواهیم از این فرض که "همه مردم صلح را می‌خواهند" بهره ببریم، پس مسأله این است که مردم برای با هم بودن و برای طرفه از دولت‌ها - در صورت لزوم گریز از دولت‌ها- نه یک روش بلکه هزاران روش را تعبیه می‌کنند که تدریجاً می‌توانند کمی بیشتر از یکدیگر یاد بگیرند» (President Eisenhower's remarks in Washington, D.C. September 11, 1956)^۲.

^۱ People-to-People Program

^۲ سازمان شهرهای خواهر خوانده بین‌المللی (Sister City Organization) توسط آیزنهاور در سال ۱۹۵۶ تأسیس شده است. این سازمان، سازمانی غیر انتفاعی است که در راستای عضویت شهرها، مناطق و ایالت‌های سراسر آمریکا و سایر کشورها عمل می‌کند (Sister City International, <http://sistercities.org/>).

وجه تمایز دیپلماسی شهری با دیپلماسی سنتی از حیث بازیگران و اهداف و موضوعات قابل بررسی است. بازیگران دیپلماسی شهری، هویت‌های فرو ملی (شهرها و مقامات محلی) هستند، در حالی که بازیگران اصلی دیپلماسی سنتی دولت‌ها هستند. دیپلماسی سنتی، به مسائل سیاست اعلی، یعنی مسائل مهم و حساس که ناظر به مسائل ملی و بین‌المللی است، می‌پردازد. در حالی که مسائل مرتبط با دیپلماسی شهری، موضوعات مربوط به سیاست اعلی را در بر نمی‌گیرد و تنها به موضوعات سیاست ادنی یا سیاست نرم می‌پردازد. اهداف دیپلماسی شهری، مسائل محلی مربوط به سیاست‌های فرهنگی و اقتصادی است. در مواردی که دیپلماسی شهری نقشی در تأمین یا حفظ صلح داشته است، قطعاً متولیان و اعطاکنندگان چنین اختیاری، مقامات محلی نبوده‌اند بلکه دولت‌ها در سطحی کلان نسبت به موضوع مزبور تصمیم‌گیری نموده و سپس به دنبال اجرا و عملیاتی کردن آن، بخشی از راه‌حل‌های فرهنگی را از طریق دیپلماسی شهری قابل تحقق دانسته‌اند. کارگزاران دیپلماسی سنتی دیپلمات‌ها و کارکنان وزارت امور خارجه هستند در حالی که کارگزاران دیپلماسی شهری مقامات محلی هستند که ممکن است حتی اطلاعاتی کافی در زمینه مسائل سیاسی نداشته باشند. فعالیت‌های دیپلماسی شهری که در واقع تحرک هویت‌های فرو ملی در زمینه تعاملات خارجی است، باید هماهنگ با سیاست‌های ملی و سیاست خارجی باشد؛ لذا مانعی وجود ندارد که در راستای سیاست خارجی، هویت‌های فرو ملی تعاملات خارجی داشته باشند. دیپلماسی شهری با هدف برقراری صلح بین‌المللی و رشد و توسعه اقتصادی نواحی شهری و بهره‌گیری از تجارب موفق در زمینه رعایت حقوق شهروندی و ارتقای رفاه عمومی، می‌تواند نقش خود را در ارتقای روابط دیپلماتیک غیر رسمی و به عنوان مکمل دیپلماسی رسمی حکومت مرکزی به منصف ظهور رساند (دهشیری، ۱۳۹۲: ۳۹-۳۵).

درست است که گفته می‌شود دیپلماسی دچار تحولاتی از حیث اهداف و موضوع شده است، لیکن این گزاره نباید چنین وانمود کند که می‌توان یا باید میان

موضوعات مختلف دیپلماسی خلط کرد. در واقع، برای آنکه بتوان در تأمین اهداف سیاست خارجی به موفقیت دست یافت، کارگزاران دیپلماسی نباید به سمتی رهنمون شوند که از درک صحیح سلسله مراتب و اهداف ملی، بهره‌گیری درست از آلترناتیوهای گوناگون برای وصول به هدف، بکارگیری تکنیک‌های مناسب در روند اجرای سیاست خارجی، هماهنگی در سطوح مختلف دیپلماسی و... غافل شوند (رک: قوام، ۱۳۸۴: ۲۰۹). بنابراین برای دوری از ناهماهنگی و بی‌هنجاری در سیاست خارجی باید نتیجه‌گرفت مسائل کاری دیپلماسی سنتی و دیپلماسی شهری متفاوت و متمایز از هم است. بنابراین اشتباهی بزرگ خواهد بود که میان وظایف و کارکردهای این دو حوزه دچار سردرگمی شد و به جهت اصطلاحاً ارج نهادن به دیپلماسی شهری قائل به این دیدگاه شد که حتی می‌توان بخشی از وظایف دیپلماسی سنتی را به آن واگذار نمود.

از دیپلماسی شهری تعاریف متنوعی ارائه شده که به طور کلی در دو دسته جای می‌گیرد: دسته اول تعریفی است که سعی می‌کند دیدگاهی غیرهنجاری داشته باشد؛ بر این اساس، دیپلماسی شهری، هنر کاربردی روابط بین‌الملل برای مذاکرات، تعامل، توسعه و بهسازی روابط بین‌ملتها و برای مشکلات و معضلات روابط دولت-هاست و بخش مهمی از دیپلماسی عمومی کشورهای مردم سالار و پیشرفته به شمار می‌رود (جمالی‌نژاد، ۱۳۹۲: ۶۱ و اصغری، ۱۳۹۶: ۴۲). این فعالیت راهکارهایی ارائه می‌دهد که به وسیله آن شهرها با هدف نشان دادن توانایی‌ها و علاقه‌مندی‌های خود، ارتباطات و تعهداتی را با دیگر بازیگران بین‌المللی اعم از مجامع، سازمان‌ها و شهرهای مختلف به عهده می‌گیرند. به این معنا، دیپلماسی شهری نوعی از تمرکززدایی از ارتباطات بین‌المللی است که شهرها بازیگران اصلی آن هستند (نجاتی حسینی، ۱۳۹۰: ۱۲۶).

تعریف دیگری نیز از دیپلماسی شهری وجود دارد که نگاهی ارزشی و هنجاری دارد. بر این اساس، دیپلماسی شهری عبارت از ابزارهای سیاست‌گذاری شهری است که به

منظور کنترل کشمکش‌ها برای تقویت همکاری‌های جهانی میان-شهری و حصول به منافع و علائق شهری و شهروندی مشترک استفاده می‌شود و بر شش موضوع امنیت شهری، توسعه شهری، اقتصاد شهری، شبکه شهری، نمایندگی شهری و فرهنگ شهری متمرکز است (Pluijm and Melissen, 2007: 11-12). این فعالیت توسط مقامات حکومت‌های محلی یا موجودیت‌های فرو ملی به منظور ارتقای انسجام اجتماعی، جلوگیری از منازعات، برقراری صلح و بازسازی پس از منازعات در یک منطقه درگیر منازعه، انجام می‌شود و به دنبال گسترش نقش شهرها به عنوان اعضای جامعه بین‌المللی، اشاعه ارزش‌های دموکراسی، حاکمیت قانون و حقوق بشر است (سیزرو و ماخ، ۱۳۹۴: ۷-۱۳). تعاریف فوق نشان می‌دهد که دیپلماسی شهری می‌تواند طیف وسیعی از فعالیت‌ها را در بر گیرد و حاکی از اختلاف نظر مفهومی نسبت به دیپلماسی شهری است؛ لذا ضرورت دارد که تحولات مفهومی آن، به منظور تحلیل سیاست خارجی جمهوری اسلامی مورد بررسی قرار گیرد.

۲. تحولات مفهومی دیپلماسی شهری

همکاری‌های بین‌المللی شهری در دهه‌های آغازین قرن بیستم، در اروپا شکل گرفت. در سال ۱۹۱۳ در شهر چنت^۱ بلژیک، گروهی از شهرداران و مقامات ملی تصمیم به تشریک مساعی برای همکاری دائمی و ساختاری گرفتند و اتحادیه بین‌المللی شهرها^۲ که به اتحادیه بین‌المللی مقامات محلی^۳ نیز معروف است، تأسیس شد. لیکن در طول دو جنگ جهانی در قرن بیستم، که اتفاقاً از اروپا آغاز شد، پیشرفت‌های کمی در

^۱ Ghent

^۲ Union Internationale des Villes

^۳ International Union of Local Authorities

خصوص همکاری‌های شهری مشاهده می‌شود و این سازمان در عمل به توفیقی دست نیافت.^۱

در عمل، تعاملات و ارتباطات شهری، موضوعی است که اساساً در دوران پس از جنگ جهانی دوم و در فضای جنگ سرد میان غرب و شرق ایجاد شده است. ریشه شکل‌گیری دیپلماسی شهری بر این مبنا استوار بوده که مردم شهرها می‌توانند صرفنظر از مسائل سیاسی و امنیتی که بین دولت‌ها در جریان است، با یکدیگر تعاملات گوناگون فرهنگی، اجتماعی و اقتصادی برقرار نمایند. بسیاری از سازوکارهای همکاری شهری مانند شهرهای همسان^۲ یا خواهرخواندگی^۳ شهرها، میراثی از فضای تعاملات شهری بعد از دوران جنگ جهانی دوم است. این نوع تعاملات، بعد از جنگ جهانی دوم در بین کشورهای غربی، سپس به بلوک شرق و جهان سوم گسترش و رواج یافته است (Zelinsky, 1991). روابط یک شهر، قلمرو یا ایالت خواهر خوانده، مبتنی بر یک همکاری گسترده بین دو جامعه در دو کشور است.^۴ پس از سال ۱۹۴۵ م. جنبش خواهر شهری، با حمایت پرشور شهرداران و شهروندانی که متعهد بودند اروپا هرگز نباید درگیر جنگ شود، آغاز شد. اکثر این خواهرخواندگی‌ها بین شهرهایی از کشورهای اروپایی برقرار شد که در آن زمان به دلیل پیامدهای جنگ، بین دو بلوک تقسیم شده بودند.^۵

در پرتو جهانی شدن، توجه به شهر در سطح ملی و منطقه‌ای به سمت شهر در سطح جهانی یا جهانی-محلی تغییر کرده است (دهشیری، ۱۳۹۳-الف: ۹۷-۹۴). در عصر کنونی که از آن به قرن شهر نشینی^۶ نیز تعبیر می‌شود شاهد رشد فزاینده کنش

¹ Centenary of the International Municipal Movement, Available at: [https://www.uclg.org/en/centenary\(12/02/2018\)](https://www.uclg.org/en/centenary(12/02/2018))

² Town twinning

³ Sister Cities

⁴ "What is a sister city?", Available at: <http://sistercities.org/what-sister-city> (2017/01/27)

⁵ "What is twinning?", Available at: <http://www.twinning.org/en/page/history> (2016/12/01)

⁶ Urban Century

شهرها در امور جهانی و نقش آفرینی آن‌ها در روند سیاست‌گذاری بین‌المللی هستیم. این مهم از آن روست که بیش از نیمی از جمعیت جهان در حال حاضر در شهرها زندگی می‌کنند و این تعداد می‌تواند تا دو سوم جمعیت جهان در سال ۲۰۵۰ افزایش یابد (World Urbanization Prospects, 2014).

جهانی‌شدن، در ابعاد سیاسی موجب بروز تغییراتی از قبیل افزایش ارتباطات فرامرزی میان بازیگران غیردولتی، افزایش قوانین و مقررات فرا کشوری، افزایش مشارکت بخش خصوصی در تدوین مقررات جهانی و گسترش جامعه مدنی جهانی شده است (بیلیس و اسمیت، ۱۳۸۳: ۴۴-۴۵). به‌علاوه، تشدید آگاهی جهانی همراه با وابستگی متقابل شدید و گردش پرشتاب کالاها، خدمات، انسان‌ها و اطلاعات موجب فرسایش حاکمیت‌ها، کاهش نقش دولت‌های ملی، کم‌رنگ شدن مرزها و قلمروزدایی^۱ شده است (Chaloux et Paquin, 2012: 225).

در حال حاضر، همکاری‌های شهری برخلاف خواهر خواندگی در مفهوم جنگ سرد که بر همکاری متقابل تأکید داشت، بر مفاهیمی چون دموکراسی، صلح‌سازی و ترویج حقوق بشر تأکید دارد. به گونه‌ای که انگیزه‌ها و سطوح همبستگی که زمینه ساز این فعالیت‌ها است، متفاوت از پروژه‌های سنتی خواهرخواندگی است (Pluijijm and Mellissin, 2007: 22). نوعی از این تحولات، در همکاری‌های دوجانبه و چندجانبه شهری دولت‌های غربی با شهرهای کشورهای دیگر به منظور ترویج نگرش‌ها و منافع سیاسی قابل تأمل است. به عنوان مثال، دیپلماسی فرو ملی از نظر غربی‌ها معطوف به جهانی‌سازی و سرزمین‌زدایی تعریف می‌شود. بر این اساس حکومت‌های محلی با دسترسی به گروه‌های محلی می‌توانند گفتگوهایی را پیش ببرند که بر روی یک فرهنگ صلح مورد نظر غربی‌ها کار کنند. این حکومت‌ها می‌توانند در خصوص پیشگیری از منازعه، فرهنگ صلح و همبستگی را ترویج کرده و آشنایی با مباحث صلح جهانی را در

^۱Deterritorialization

مناطق خود ارتقاء دهند. فعالیت‌های آن‌ها در این زمینه می‌تواند شامل کمپین‌ها و فستیوال‌های صلح، محل‌های اجتماع جوانان، آموزش صلح در مدارس و برقراری روابط شهری به منظور صلح باشد (رک: سیزو و ماخ، ۱۳۹۴؛ پاسیسکا، ۱۳۹۴؛ کلم و فررکس، ۱۳۹۴ و همرت، ۱۳۹۴). دیدگاهی در حال ظهور وجود دارد که شهرها می‌توانند به عنوان تأمین کنندگان امنیت، نقش ایفا نمایند و خط مقدم مقابله با چالش‌های اقتصادی، زیست محیطی، سیاسی و امنیتی قلمداد شوند. از این رو، در چارچوب مفهوم «شهرهای امن»^۱ باید توازنی میان ابعاد مسئولیت در سطوح محلی، ملی و منطقه‌ای پیش‌بینی شود تا شهرها و مقامات شهری، بتوانند محیط امن‌تری را ایجاد نمایند (Anthony, 2017: 1-4).

۳. رویکرد تحلیلی بررسی رابطه سیاست خارجی و دیپلماسی شهری

در زمینه تحلیل سیاست خارجی نظریه‌ها و دیدگاه‌های متفاوتی وجود دارد. رویکردهای تحلیل سیاست خارجی به عوامل متعددی در سطح داخلی (سطح فردی، سطح سازمانی و سطوح مختلف اجتماعی) و سطح بین‌المللی توجه دارند. اگرچه هر سطح تحلیل بر متغیرهای خاصی تأکید می‌کند ولی عملاً نوعی همپوشانی میان آن‌ها وجود دارد. سیاست خارجی کشورها متأثر از نقشی است که تصمیم‌گیرندگان سیاست خارجی آنها برای خود قائلند. یکی از موضوعاتی که در تحلیل تصمیم‌گیری در سیاست خارجی مطرح می‌شود، فرایندهای سازمانی و سیاست‌های بوروکراتیک است. اساس و پایه این دیدگاه بر این مسئله استوار است که تصمیم‌گیری سیاست خارجی بر پایه رفتار سازمانی صورت می‌گیرد. در فرایند تصمیم‌گیری، افراد و گروه‌های مختلف با زمینه‌های اجتماعی، فرهنگی، ارزشی، اعتقادی و سیاسی گوناگون دخالت دارند، لذا تصمیم‌گیرندگان دارای رویکرد یکسان نبوده بلکه نسبت به رویدادها، طبقه‌بندی اهداف سیاست خارجی و اولویت‌های منافع ملی یکسان عمل نمی‌کنند. البته این تأثیر در

¹Secure Cities

کشورهای مختلف بسته به نوع نظام سیاسی متفاوت است. در کشورهای قانونمدار و کشورهایی که در سیاست خارجی از اصول معینی پیروی می‌کنند ساختارهای سازمانی که متشکل از سلسله مراتب و قوانین و اصول کلی است، بر احساسات و سلیقه‌های شخصی تصمیم‌گیرندگان حاکم است. در چارچوب «سیاست‌های سازمانی»، سلسله مراتب سازمانی، تصمیمات کلی و راهبردی در سطوح عالی سلسله مراتب اتخاذ شده و تنها تصمیمات جزئی و کاربردی در سطوح پایین سازمان اتخاذ می‌شود. علاوه بر این، تصمیمات سیاست خارجی در خلأ مفهومی شکل نمی‌گیرد، بلکه نظام ارزشی یک دولت یا یک جامعه، شکل دهنده آن است. این نظام ارزشی چارچوبی عقیدتی ایجاد می‌کند که تخطی از آن مطرود است. بررسی اصول و مبانی نظری و قانونی سیاست خارجی، این چارچوب تصمیم‌گیری را شناسایی می‌کند. این قبیل بررسی‌ها در سطح فردی و سطح دولت، و همچنین سطح بین‌الملل از این نظر که یک دولت چه هویتی از خود تعریف کرده است، کاربرد دارد (رک: قوام، ۱۳۸۸: ۲۹۱-۲۳۱ و یزدان‌فام، ۱۳۸۷). این مقاله به پیروی از رویکرد «سیاست‌های سازمانی» با عطف به «نظام ارزشی»، تحلیل جایگاه دیپلماسی شهری در سیاست خارجی جمهوری اسلامی ایران را از دو جنبه بررسی می‌نماید.

جنبه اول اینکه از حیث اصول و مبانی، سیاست خارجی ایران چه دیدگاهی نسبت به دیپلماسی شهری دارد (تأکید بر سطح داخلی). به عبارتی تا چه حد سیاست خارجی ایران، تعاملات غیر دولتی و ارتباط با مردم را هدف خود می‌داند. جنبه دوم، عملکرد سیاست خارجی ایران نسبت به موضوعات مرتبط با دیپلماسی شهری می‌باشد. این قسمت، ناظر به تطابق اصول و مبانی با عملکرد سیاست خارجی کشور در حوزه دیپلماسی شهری است. بدین منظور ضمن بررسی گفتمان‌های سیاست خارجی جمهوری اسلامی، تعاملات دوجانبه و چندجانبه شهرهای ایران مورد بررسی و تحلیل محتوا قرار می‌گیرد.

در بررسی تعاملات شهرهای ایران، نهایت اهتمام شده که فهرستی دقیق از مناسبات دوجانبه و چندجانبه شهرها تهیه شود که بتواند به عنوان «داده» و «محتوا» در این مقاله مورد استفاده قرار گیرد. «منظور از محتوا انواع واحدهای انتقال پیام، اعم از واژه‌ها، معانی، نهادها، تصاویر و غیره است که در یک متن یافت می‌شود». تحلیل محتوا به عنوان یکی از روش‌های گردآوری اطلاعات نیز محسوب می‌شود.

از نظر روشی، انواع گوناگون متون، ابتدا به شکل نوشتاری تبدیل و سپس تحلیل می‌شوند. این روش در این مقاله نیز استفاده شده و هدف این بوده است که بدین طریق، با شمارش نظام‌مند برخی «کمیت‌ها» و توجه به برخی «مضمون‌ها» بتوان متغیرهای خاصی را در نظر گرفت که جهت‌گیری‌های سیاسی کشور یا فرایند تولید این جهت‌گیری‌ها را در تعاملات شهری مشخص نماید (سید امامی، ۱۳۹۰: ۳۸۱-۳۷۷).

۴. مبانی نظری سیاست خارجی جمهوری اسلامی ایران و تعاملات غیر دولتی

ویژگی بنیادی انقلاب اسلامی نسبت به دیگر نهضت‌های ایران در سده اخیر مکتبی و اسلامی بودن آن است. آنگونه که از قانون اساسی استنباط می‌شود، با توجه به محتوای اسلامی انقلاب ایران تداوم انقلاب در داخل و خارج کشور یک هدف اساسی محسوب می‌شود. جمهوری اسلامی بر اساس مبانی عقیدتی، تشکیل امت واحده اسلامی را هدف خود دانسته و گسترش روابط بین‌المللی با جنبش‌های اسلامی و مردمی را ابزاری برای این هدف می‌داند. بر اساس اصل امت واحده اسلامی، دولت موظف شده سیاست کلی خود را بر پایه ائتلاف و اتحاد ملل اسلامی قرار دهد و کوشش پیگیر به عمل آورد تا وحدت سیاسی، اقتصادی و فرهنگی جهان اسلام را تحقق بخشد. بر اساس عقاید اسلامی در نهایت صالحان عهده‌دار حکومت و اداره مملکت می‌گردند. این آرمان در قانون اساسی نیز منعکس شده است (مقدمه و اصل ۱۱ قانون اساسی).

یکی از اهداف سیاست خارجی در رویکرد اسلامی، اصل «دعوت» می‌باشد. بر اساس این اصل، یکی از مهمترین وظایف حکومت اسلامی دعوت غیر مسلمین به اسلام

می‌باشد. دعوت، یکی از اصول اساسی در روابط خارجی اسلام با جوامع غیر اسلامی است و چنان اهمیتی دارد که جهاد غیر مسبوق به دعوت را از مشروعیت خارج می‌سازد و بیشتر فقهای شیعه و سنی بر این امر اجماع نظر دارند.

متفکران اهل سنت نیز ضمن بررسی آیات دعوت و جهاد، اصل صلح را در روابط خارجی اسلام مورد توجه قرار داده‌اند. در این میان از معاصران می‌توان به دیدگاه‌های محمد رشیدرضا، محمود شلتوت و محمد ابوزهره، عبدالوهاب خلاف، عبدالله بن زید آل محمود و دیگران اشاره کرد. اصل دعوت یک تکلیف دینی و سیاسی برای دولت اسلامی است و به همین جهت امام خمینی(ره) تأکید زیادی بر امر تبلیغات خارجی و صدور انقلاب می‌کنند تا بدین وسیله اجرای اصل دعوت تسهیل شود (خمینی، ج ۱۱، ۱۳۷۱: ۲۶۶).

اصل دعوت، از اصول ثابت سیاست خارجی جمهوری اسلامی ایران می‌باشد و از جمله اهداف آن می‌توان به تبلیغ جهان بینی توحیدی، اعتقاد به کرامت انسان در چارچوب عقاید دینی، محو مبانی تفکر نژادپرستی و از بین بردن تبعیضات نوعی و نژادی اشاره کرد (محمدی، ۱۳۸۹: ۴۲-۴۱).

از دیگر مبانی عقیدتی اسلام در روابط خارجی می‌توان به اصل تألیف قلوب و اصل تولی و تبری اشاره نمود. منظور از تألیف قلوب، دوستی و نزدیک شدن دلها به یکدیگر است. اقداماتی مانند حمایت‌های اقتصادی از مسلمین یا حتی غیر مسلمین به منظور گرایش آنان به اسلام و دفاع از اسلام تألیف قلوب محسوب می‌شود.

قانون اساسی با عباراتی مانند «دفاع از حقوق همه مسلمانان» و «حمایت از مبارزه حق طلبانه مستضعفین در برابر مستکبرین در هر نقطه از جهان» ضمن خودداری از هرگونه دخالت در امور داخلی کشورها (اصول ۱۵۲ و ۱۵۴ قانون اساسی) به تألیف قلوب اشاره دارد. تألیف قلوب با آنچه امروزه ذیل ابزارهای اقتصادی سیاست خارجی و کمک‌های بشر دوستانه مطرح می‌گردد شباهت زیادی دارد. در واقع دولت اسلامی برای جلب جوامع غیر مسلمان یا کاهش خصومت‌ها از سهم «مؤلفه القلوب» استفاده می‌کند.

بر اساس اصل دیگر، یعنی تولّی و تبریّ انسان از لحاظ عاطفی، قلب خود را از محبت و علاقه خدا، پیامبران و ائمه معصومین و مؤمنان پر می‌کند و در عین حال، بغض و کینه دشمنان آنها را به دل می‌گیرد. بر اساس این اصل، هر مسلمانی باید از نظر سیاسی و اجتماعی، سرپرستی، رهبری، دوستی و حکومت الهی را بپذیرد و از حکومت دشمنان اسلام دوری جوید.

اصل یکصد و پنجاه و دوم قانون اساسی با بیان «عدم تعهد در برابر قدرت‌های سلطه‌گر و روابط صلح آمیز متقابل با دول غیرمحراب» اشاره به تولّی و تبریّ دارد. سایر اصول مانند قاعده نفی سبیل و قاعده اعتلانیز، نقش بسیار مهمی در تنظیم مناسبات خارجی جوامع اسلامی با دیگر کشورها دارد، که شایسته است در تحلیل‌ها و شناخت مبانی سیاست خارجی ایران، مورد امعان نظر قرار گیرد.

به طور کلی هدف کلان روابط فرهنگی بین‌المللی جمهوری اسلامی ایران و رسالت فرهنگی انقلاب اسلامی در جهان، «ایجاد و گسترش شناخت و علاقه و باور نسبت به اسلام ناب با منطق انقلاب اسلامی و تلاش برای تحقق حیات طیبه و رستگاری بشر» است (دهشیری، ۱۳۹۳-ب: ۴۶). یکی از راه‌های تحقق این اهداف، تنظیم سیاست خارجی کشور بر اساس معیارهای اسلام، تعهد برادرانه نسبت به همه مسلمانان و حمایت بی دریغ از مستضعفان جهان است (بند ۱۶ اصل ۳ قانون اساسی). سند چشم‌انداز، جامعه ایرانی در افق چشم‌انداز بیست ساله را جامعه‌ای الهام‌بخش، فعال و مؤثر در جهان اسلام، تأثیرگذار بر همگرایی اسلامی و منطقه‌ای براساس تعالیم اسلامی و اندیشه‌های امام خمینی(ره)، و دارای تعامل سازنده و مؤثر با جهان براساس اصول عزت، حکمت و مصلحت معرفی کرده است (سند چشم‌انداز جمهوری اسلامی ایران در افق ۱۴۰۴).

شایان ذکر است در امور سیاست خارجی «بهره‌گیری حداکثری از روش‌ها و ابزارهای دیپلماسی نوین و عمومی» از سیاست‌های کلی برنامه ششم می‌باشد (بند ۶۳ سیاست‌های کلی برنامه ششم توسعه). سیاست‌های ابلاغی در چارچوب اصول قانون اساسی نافذ است و در واقع راهنمای دستگاه‌های اجرایی و تقنینی کشور محسوب

می‌شود که حاکی از توجه سیاست‌های کلی نظام نسبت به دیپلماسی نوین، که اعم از دیپلماسی شهری و لذا شامل آن نیز هست، می‌باشد.

از لحاظ اداری، امور عمومی بر دو قسم ملی و محلی است. این تقسیم‌بندی امری نظری است و مرز مشخصی بین آن‌ها وجود ندارد؛ آنچه مسلم است امور محلی واقعیتی است که اهالی و ساکنان محل نسبت به حسن اداره آن‌ها ذی‌نفع و علاقه‌مندند و در اجرای آن‌ها منافع مشترکی دارند که این امر را در مدیریت امور نمی‌توان نادیده گرفت. از این رو، دولت مرکزی برای این منافع احترام قائل می‌شود و امکاناتی می‌دهد تا اهالی خود بتوانند اداره آن‌ها را به عهده گیرند. این سبک مدیریت در اصطلاح عدم تمرکز اداری (منظور از عدم تمرکز اداری، شرکت دادن اهالی یک ناحیه در اداره امور محلی است) نامیده می‌شود. نظام سیاسی و اداری ایران، در امور ملی نظامی متمرکز بوده که دستورات و اوامر حکومتی از مرکز صادر می‌گردد. لیکن در امور محلی، نظام اداری و سیاسی کشور از عدم تمرکز پیروی می‌کند (طباطبایی مؤتمنی، ۱۳۸۷: ۷۱-۶۹).

شوراهای مذکور در اصل ۱۰۰ قانون اساسی، نقشی تعیین کننده در عدم تمرکز دارند. در واقع این شوراها، مصداق بارز حکومت محلی در ایران هستند و مقامات کشوری که از طرف دولت مرکزی منصوب شده‌اند، ملزم به رعایت تصمیمات آن‌ها هستند (اصل ۱۰۳ قانون اساسی).

در اینجا این بحث مطرح می‌شود که حکومت محلی در ایران اختیار برقراری مناسبات خارجی با سایر حکومت‌های محلی یا سازمان‌های بین‌المللی غیر دولتی را دارد یا خیر. در بررسی باید گفت که اختیار برقراری مناسبات خارجی، از امور ملی قلمداد می‌شود که نظام اداری و سیاسی کشور آن را در اختیار دولت قرار داده است. به موجب «قانون وظایف وزارت امور خارجه» این وزارتخانه عهده‌دار اجرای سیاست خارجی کشور است؛ بررسی، برقراری، تنظیم، حفظ و توسعه روابط سیاسی جمهوری اسلامی ایران با سایر دولت‌ها و سازمان‌های بین‌المللی و نظارت و اشراف بر سایر روابط خارجی؛ و فراهم آوردن موجبات و زمینه‌های شرکت و عضویت دستگاه‌های دولتی در مجامع،

سازمان‌ها و کنفرانس‌های بین‌المللی و ایجاد تسهیلات لازم با همکاری و مشارکت دستگاه‌های ذیربط (بند ۱ و ۸ ماده ۲ قانون وظایف وزارت امور خارجه) از جمله وظایف وزارت امور خارجه محسوب می‌شود.

بنابراین حکومت‌های محلی یا به عبارتی شهرها در کشور، مستقلاً اختیار برقراری مناسبات خارجی ندارند. بلکه کلیه نهادها و ارگان‌های کشور مکلفند در تنظیم مناسبات و برقراری هر نوع ارتباط با دول خارجی و انعقاد قرار داد و همکاری‌های فنی، اقتصادی، فرهنگی، علمی و نظامی با کشورهای خارج و سازمان‌های بین‌المللی هماهنگی سیاسی لازم را با وزارت امور خارجه به عمل آورند (ماده ۳ قانون وظایف وزارت امور خارجه). این تعاملات در چارچوب روابط با دولت‌ها تنظیم می‌گردد و به همین جهت اصل یکصد و پنجاه و چهارم قانون اساسی بر خودداری کشور از هرگونه دخالت در امور داخلی ملت‌های دیگر تأکید کرده است. بر اساس قانون اساسی، دولت ایران روابط خود را با موجودیت‌های فروملی، در چارچوب حقوق بین‌الملل و احترام به حاکمیت ملی دولت متبوع شهرها تنظیم می‌کند. چنین رویکردی، رویکردی اصولی محسوب می‌شود؛ چرا که سیاست خارجی ایران مخالف با عدم مداخله در امور داخلی کشورها، رژیم‌سازی، هنجارسازی و عرف‌سازی بر خلاف حقوق بین‌الملل بوده و آن‌ها را بر خلاف رویه‌های مرسوم بین‌المللی می‌داند. بنابر این، چنانچه روابط خود را با موجودیت‌های فرو ملی، بدون در نظر گرفتن دولت متبوع آن‌ها در دستور کار قرار دهد، گرفتار نوعی تناقض و استاپل می‌گردد.

۵. عملکرد سیاست خارجی کشور در حوزه دیپلماسی شهری

در آغاز انقلاب اسلامی و با روی کار آمدن دولت موقت دو دیدگاه در باب صدور انقلاب در کشور شکل گرفت. موضع دولت موقت و نیروهای میانه‌رو حاکی از عدم مداخله در امور داخلی سایر کشورها بود و معتقد بودند باید با ایجاد جامعه‌ای نمونه آن را سرمشقی برای دیگران قرار داد.

در طرف دیگر، طیف انقلابیون قرار داشتند که صدور انقلاب را وظیفه سیاسی خود می‌دانستند و معتقد بودند برای حراست از دستاوردهای انقلاب، صدور آن ضروری است و هر چه این گسترش بیشتر و سریعتر باشد می‌تواند یک حریم امنیتی برای انقلاب به وجود آورد (مولانا و محمدی، ۱۳۸۷: ۹۲-۹۳ و نیز محمدی، ۱۳۸۹، ص ۱۳۵-۱۳۴). به دلیل تحولات انقلاب و تغییر ترتیبات سیاسی، اقتصادی و امنیتی ایران با سایر کشورها، در عمل روابط خارجی ایران با بسیاری از کشورها تحدید شد. تحولات جنگ تحمیلی نیز سبب شد که سیاست خارجی کشور معطوف به مسائل خاصی شود (رمضانی، ۱۳۸۰: ۱۰۱-۱۱۰).

پس از دوران جنگ تحمیلی و روی کار آمدن دولت سازندگی در ایران، خط مشی عملی و رفتاری در سیاست خارجی را می‌توان در چارچوب سیاست عادی سازی روابط با سایر کشورها و بکارگیری چندجانبه‌گرایی در سیاست خارجی از جمله تعامل با سازمان‌های بین‌المللی و منطقه‌ای مورد بررسی قرار داد. در عین حال در این دوره، سیاست صدور انقلاب که در زمان جنگ یکی از تزه‌های اصلی سیاست خارجی بود، به سمت فراهم آوردن بستری نظری مبنی بر اولویت «دیدگاه اسلام در یک کشور» به جای صدور انقلاب رهنمون گردید (مولانا و محمدی، ۱۳۸۷: ۱۰۱-۱۰۰).

سیاست خارجی ایران در دوران سازندگی، از عوامل متعدد داخلی و خارجی تأثیر پذیرفته است. در داخل، دوره جنگ سپری شده و کشور با انبوهی از ویرانی‌ها و مشکلات اقتصادی مواجه شده است. در خارج نیز، فروپاشی شوروی، متعاقب آن یکجانبه‌گرایی ایالات متحده آمریکا و تنش در روابط دیپلماتیک ایران و کشورهای اروپایی نگرانی‌هایی برای کشور پدید آورد. سیاست خارجی این دوره مبتنی بر تنش زدایی با کشورها بود. بدین لحاظ مواضع ایدئولوژیک سیاست خارجی کشور تحت تأثیر عملگرایی قرار گرفته بود (یعقوبی، ۱۳۸۷: ۱۱۲-۹۳). گفتمان این دوره به مصلحت‌گرایی اسلامی معروف است. بدین لحاظ مرکز ثقل توجه و مهمترین مصلحت اسلام، حفظ موجودیت جمهوری اسلامی به مثابه ام‌القری اسلام می‌باشد (عیوضی، ۱۳۸۷: ۲۱۴-۲۱۳).

پس از روی کار آمدن دولت اصلاحات گسترش روابط خارجی و رسیدگی به مسائل خارجی در چارچوب واقع‌گرایی ادامه یافت و در روابط خارجی، پذیرش نوعی پلورالیسم جهانی به معنی نفی نظام تک قطبی و پذیرش تساوی فرهنگ‌ها به محور اصلی سیاست خارجی ایران تبدیل شد. آقای خاتمی، با رد نظریه برخورد تمدن‌ها، از اصل گفتگو میان مذاهب، فرهنگ‌ها و ملت‌ها طرفداری کرد. اصل سیاست خارجی در این دوره بر اصول تنش‌زدایی و همزیستی مسالمت‌آمیز و گفتگوی تمدن‌ها استوار بود (مولانا و محمدی، ۱۳۸۷: ۱۰۳ و ۱۱۹-۱۱۶). این اصول به خصوص گفتگوی تمدن‌ها همچنان به عنوان یکی از اصول سیاست خارجی جمهوری اسلامی محسوب می‌شود.

با روی کار آمدن آقای احمدی‌نژاد گفتمان حاکم بر سیاست خارجی ایران مجدداً به آرمان‌گرایی تغییر کرد. گفتمان این دوره که به «اصول‌گرایی عدالت محور» معروف است، برای خود در سیاست خارجی نقش‌هایی چون عدالت گستری، ظلم‌ستیزی، حمایت از جنبش‌های آزادی‌بخش، تأکید بر احیای نقش عدالت و معنویت در تحولات جهان، توجه خاص به متوازن ساختن حق و تکلیف در عرصه سیاست بین‌الملل، رویکرد سیاست خارجی تهاجمی (مقابله با سیاست‌های امپریالیستی)، تلاش برای بهره‌گیری از افکار عمومی جهان، انتقاد نسبت به ترتیبات بین‌المللی، سیاست خارجی نگاه به شرق و احیای جهت‌گیری سیاست خارجی جنوب-جنوب قائل است. به همین جهت، رهیافت‌هایی چون تقویت همکاری با کشورهای مانند چین، کره شمالی و کشورهای آمریکای لاتین را اتخاذ نمود.

در مورد رابطه با کشورهای اسلامی نیز اولویت با جهان‌بینی اسلامی- شیعی تعریف می‌گردد (رک: دهقانی فیروزآبادی، ۱۳۸۶: ۹۴-۹۳؛ عیوضی، ۱۳۸۷: ۲۲۲-۲۱۶). هر یک از رویکردها یا گفتمان‌های موجود در سیاست خارجی جمهوری اسلامی، می‌تواند رهیافت‌های ویژه‌ای را در بر داشته باشد که به طور بالقوه و در مواردی بالفعل، بر تعاملات فرو ملی اثرگذار باشد. ذیلاً خلاصه‌ای از تعاملات دوجانبه و چندجانبه شهرهای کشور ارائه می‌شود و سپس در دو بحث همکاری‌های دوجانبه و چندجانبه مورد تحلیل قرار می‌گیرد.

جدول شماره ۱: تعاملات دو جانبه و چند جانبه شهرهای ایران

شهر	روابط خواهرخواندگی با شهرها (و همکاری مشترک)	دولت متبوع شهرهای خواهرخوانده	رویدادهای فرهنگی و ورزشی بین‌المللی	همکاری و عضویت در سازمانها و شبکه‌های بین‌المللی
تهران	لس آنجلس (۱۹۷۲) ^۱ بیشکک (۱۹۹۴) هاوانا (۲۰۰۱) مسکو (۲۰۰۴) مینسک (۲۰۰۶) کاراکاس (۲۰۰۵) سئول (۱۹۶۳) پرتوریا (۲۰۰۲) پکن (۲۰۰۶) استانبول (۲۰۰۶) صنعا کویت خارطوم برازیلیا دوشنبه ^۲ بانکوک ^۳ بوداپست (۲۰۱۵) ^۴ تفلیس (۲۰۱۵) ^۵ بغداد (تفاهم‌نامه همکاری) کابل (تفاهم‌نامه همکاری) پاریس (تفاهم‌نامه همکاری) میلان (تفاهم‌نامه همکاری) سن پترزبورگ ^۶ (تفاهم‌نامه همکاری) ساریوو (۲۰۱۶) ^۷ (تفاهم‌نامه همکاری)	ایالات متحده آمریکا قرقیزستان کوبا روسیه بلاروس ونزوئلا کره جنوبی آفریقای جنوبی چین ترکیه یمن کویت برزیل تاجیکستان تایلند مجارستان گرجستان عراق افغانستان فرانسه ایتالیا روسیه بوسنی و هرزگوین	میزبانی هفتمین دوره بازی‌های آسیایی (۱۹۷۴)	- عضو شبکه City Net است. ^۸ - عضو انجمن جهانی متروپلیس‌ها ^۹ - عضو مجمع شهرداران آسیایی. ^{۱۰} - عضو سازمان شهرها و پایتخت‌های اسلامی. ^{۱۱} - ثبت برخی آثار تاریخی در فهرست میراث جهانی یونسکو

^۱ Sister cities of Los Angeles. Available at: <http://sistercities.lacity.org/html/11.htm>

^۲ اطلس کلان شهر تهران، قابل دسترسی در سایت شهرداری تهران: <http://atlas.tehran.ir/Default.aspx?tabid=181> (2018/04/02)

^۳ Bangkok's Sister Cities, available at: <http://iad.bangkok.go.th/en/list> (2018/04/07)

^۴ Budapest to Sign Twin-City Agreement with Tehran, By Tamás Székely // 2015.04.30. available at: <https://hungarytoday.hu/budapest-council-approves-twin-city-agreement-teheran-52213/> (2018/04/01)

^۵ Tbilisi-Tehran direct flights will start next month, Agenda.ge, 20 May 2015, available at: <http://agenda.ge/news/35540/eng> (2018/01/10)

^۶ اطلس کلان شهر تهران، قابل دسترسی در سایت شهرداری تهران: <http://atlas.tehran.ir/Default.aspx?tabid=181>

^۷ Sarajevo sister cities, available at: <http://sarajevo.ba/medunarodna-saradnja/gradovi-pobratimi/?lang=en> (2018/04/19)

^۸ <http://citynet-ap.org/category/about/>

^۹ List of Metropolises ACTIVE MEMBERS https://www.metropolis.org/map/members-list/?&custom_action_spheres=0 (2018/02/09)

^{۱۰} تاریخچه مجمع شهرداران آسیایی. قابل دسترسی در <http://asianmayors.org/Default.aspx?tabid=279>

^{۱۱} Organization of Islamic capitals and cities, <http://www.oicc.org/>

اصفهان	شبان (۱۹۸۹) کوالالمپور (۱۹۹۷) فرایبورگ (۲۰۰۰) فلورانس (۱۹۹۸) پاش (۱۹۹۹) بارسلون (۲۰۰۰) ایروان (۲۰۰۰) کویت (۲۰۰۰) هاوانا (۲۰۰۱) لاهور (۲۰۰۴) سن پترزبورگ (۲۰۰۴) داکار (۲۰۰۹) بعلبک (۲۰۰۹) ^۱ گیونگجو ^۲	چین مالزی آلمان ایتالیا رومانی اسپانیا ارمنستان کویت کوبا پاکستان روسیه سنگال لبنان کره جنوبی	پایتخت فرهنگ اسلامی در سال ^۳ ۲۰۰۶	- عضو شبکه شهرهای خلاق یونسکو. ^۲ - عضو شبکه همکاری میان شهری - در میراث فرهنگی ناملموس. ^۵ - عضو شبکه City Net است. ^۶ - عضو اتحادیه شهرهای تاریخی. ^۷ - عضو انجمن جهانی متروپلیس ها. - عضو مجمع شهرداران آسیایی. - ثبت برخی آثار تاریخی در فهرست میراث جهانی یونسکو
تبریز	استانبول باکو غزه قازان خجند موگیلف گنجه ارزروم کریلا ^۸	ترکیه جمهوری آذربایجان فلسطین روسیه تاجیکستان بلاروس جمهوری آذربایجان ترکیه عراق	تبریز، پایتخت گردشگری کشورهای اسلامی ^۹ ۲۰۱۸	- عضو انجمن جهانی متروپلیس ها - عضو مجمع شهرداران آسیایی. - ثبت برخی آثار تاریخی در فهرست میراث جهانی یونسکو
یزد	یاسرین (۱۹۹۶) یتوسو (۲۰۱۳) ^{۱۰}	مجارستان کره جنوبی		- عضویت (چهارسال) در شورای مرکزی اجلاس توسعه و همکاری شهرهای جاده

^۱ اطلس کلان شهر اصفهان. خواهر خوانده های اصفهان (ص ۱۹۵). قابل دسترسی در سایت شهرداری اصفهان:

<http://new.isfahan.ir/index.aspx?tempname=AtlasIsf&lang=1&sub=105> (2018/03/18)

^۲ http://www.gyeongju.go.kr/open_content/eng/page.do?mnu_uid=1369& (2018/03/18)

^۳ Espahan, capital of Islamic Culture for the year 2006, available at: <https://www.isesco.org.ma/blog/2015/06/11/espahan-capital-of-islamic-culture-for-the-year-2006/> (2018/03/22)

^۴ <http://en.unesco.org/creative-cities/isfahan> (2017/09/22)

^۵ Inter-City Intangible Cultural Cooperation Network, http://www.iccn.or.kr/bbs/board.php?bo_table=fullMembers (2017/12/17)

^۶ CityNet Members, <https://citynet-ap.org/category/members/> (2018/03/03)

^۷ League of Historical Cities, <http://www2.city.kyoto.lg.jp/somu/kokusai/lhcs/about/index.html> (2018/03/10)

^۸ خواهرخوانده های تبریز، قابل دسترسی در سایت شهرداری تبریز: <http://tabriz.ir/?PageID=212> (2018/02/15)

^۹ معرفی شهر تبریز: دیار اولین ها، سامانه خبری تبریز ۲۰۱۸:

<http://tabriz2018.ir/page-4/%D8%AA%D8%A8%D8%B1%DB%8C%D8%B2> (2018/02/16)

^{۱۰} نشریه آوای شهر یزد، شماره بیست و یکم، ۱۳۹۶/۱۰/۱۲، ص: ۴، قابل دسترسی در سایت شهرداری یزد: <http://yazd.ir>

اورومچی اولگین (۲۰۰۱) نزوی (۲۰۰۷)	چین کوبا عمان	ابریشم. - ثبت بافت تاریخی «شهر یزد» درفهرست میزاث جهانی یونسکو. - عضو اتحادیه شهرهای تاریخی.
شیراز نیکوزیا (۱۹۹۹) دوشنبه (۱۹۸۰) جوانگ کینگ (۲۰۰۵) وایمار (۲۰۰۹) پچ (۲۰۱۶)	قبرس تاجیکستان چین المان مجارستان	- عضو شبکه شهرهای یادگیرنده یونسکو - عضو شبکه همکاری میان شهری در میراث فرهنگی ناملموس. - عضو اتحادیه شهرهای تاریخی. - عضو انجمن جهانی متروپلیس ها. - عضو مجمع شهرداران آسیایی. - ثبت برخی آثار تاریخی در فهرست میراث جهانی یونسکو.
مشهد ارومچی لاهور کراچی نجف بغداد (تفاهم نامه همکاری) کربلا (تفاهم نامه همکاری) کاظمین (تفاهم نامه همکاری) همکاری)	چین پاکستان پاکستان عراق عراق عراق عراق	پایتخت فرهنگی جهان اسلام در سال ۲۰۱۷
اراک نوودی ساد (۲۰۰۷) کاراگاندا (۲۰۰۸) باتومی (۲۰۱۳) تفلیس ^۲	صربستان قزاقستان گرجستان گرجستان	- عضو شبکه شهرهای یادگیرنده یونسکو ^۳
رامسر پورتمونت (۲۰۰۹) ^۴ الوکره (۲۰۱۰) ^۵	شیلی قطر	

^۱ منشور «مشهد» پایتخت فرهنگ جهان اسلام، قابل دسترسی در:

http://www.mashhad2017.org/fa_ir/committee/content/slug/manshoor

^۲ شهرهای خواهر خوانده اراک. قابل دسترسی در سایت شهرداری اراک:

<http://www.arak.ir/en/AboutArak/SistercitiesofArak.aspx> (2018/03/16)

^۳ گزارش عملکرد کمیسیون ملی یونسکو در سال ۹۵ (تاریخ انتشار ۱۳/دی/۱۳۹۶). قابل دسترسی در:

<http://fa.irunesco.org/wp-content/uploads/2018/01/gozaresh-falaiat-95.pdf> (2018/03/25)

^۴ مفاد قرارداد خواهر خواندگی رامسر و پورتمونت، قابل دسترسی در سایت شهرداری رامسر:

<http://sh-ramsar.ir/HomePage.aspx?TabID=4711&Site=DouranPortal&Lang=fa-IR>
(2018/02/13)

^۵ مفاد قرارداد خواهر خواندگی رامسر و الوکره، قابل دسترسی در سایت شهرداری رامسر:

<http://sh-ramsar.ir/HomePage.aspx?TabID=4732&Site=DouranPortal&Lang=fa-IR>
(2018/02/13)

۱-۵. تحلیل تعاملات دوجانبه شهرهای ایران

در زمینه تعاملات دو جانبه شهری، شهرهای کشور دارای ۶۱ مورد روابط خواهر خواندگی با شهرهای دیگر کشورها هستند. علاوه بر این، تهران و مشهد نیز با ۹ شهر تفاهم‌نامه همکاری مشترک دارند. در تحلیل باید گفت که این تعاملات دوجانبه طیف گسترده‌ای از روابط با شهرهای متعلق به تمدن‌های مختلف را در بر می‌گیرد. لیکن این کمبود را نباید نادیده گرفت که مجموع روابط دوجانبه (اعم از خواهرخواندگی و تفاهم‌نامه همکاری) شهرهای ایران، از تعداد ۷۵ شهری که استانبول با آن‌ها مناسبات دوجانبه دارد^۱، کمتر است.

در این میان، بیشترین موارد مناسبات دوجانبه مربوط به شهرهای کشورهای اسلامی است. به طوری که از مجموع ۷۰ مورد روابط دوجانبه، بیش از ۳۰ مورد مناسبات دوجانبه معطوف به شهرهای کشورهای اسلامی شده است. هر چند این میزان، از تعداد کل کشورهای اسلامی نیز کمتر است، لیکن به نسبت مجموع ۷۰ مورد، تعداد قابل توجهی است. باید در نظر داشت که بر اساس مبانی سیاست خارجی ایران، گسترش روابط با کشورهای اسلامی در اولویت قرار دارد. در این میان، در حال حاضر شهرهای کشور با بسیاری دیگر از شهرهای کشورهای اسلامی، مناسباتی ندارند. دلیل این وضع، تحت‌الشعاع قرار گرفتن دیپلماسی شهری توسط مناسبات سیاسی میان کشورها است. متأسفانه روابط سیاسی کشورهای اسلامی بیشتر به مناسبات سیاسی و دیپلماتیک محدود است و اختلاف نظرهای سیاسی مانع از نزدیکی شهرها و جوامع این کشورها به یکدیگر شده است.

از حیث تمدنی، بعد از کشورهای اسلامی، روابط با شهرهای متعلق به تمدن‌های شرقی و ممالک اروپای شرقی، نیز در جایگاه دوم این مناسبات قرار دارد. در نهایت، شهرهای متعلق به تمدن‌های غربی کمترین تعداد مناسبات دوجانبه را به خود

¹ Sister Cities of Istanbul, Available at: http://www.greatistanbul.com/sister_cities.html (2017/11/19)

اختصاص داده است. در واقع، نزدیکی مناسبات سیاسی و اقتصادی ایران با کشورهای آسیایی و اروپای شرقی، و محدود شدن مناسبات با غرب به روابط سیاسی و دیپلماتیک، می‌تواند توضیح دهنده چرایی این مناسبات باشد.

واقعیت‌های حوزه ژئوپلیتیک ایران بیانگر آن است که پنج حلقه ژئوپلیتیک در حوزه امنیت ملی ایران قرار دارد. این پنج حوزه عبارت‌اند از: کشورهای حوزه خلیج فارس، کشورهای غرب ایران (عراق، ترکیه، سوریه و اردن)، کشورهای ناحیه قفقاز، آسیای مرکزی، و حوزه شرق (افغانستان، پاکستان و هند). هر یک از این حوزه‌ها در مسائل سیاسی، امنیتی و نظامی نشانه‌هایی از واگرایی و همگرایی را در دل خود جای داده است. به همین دلیل ضرورت‌های استراتژیک امنیتی ایجاب می‌کند که زمینه‌های قدرت سازی از طریق ائتلاف و همبستگی با واحدهای هر حوزه شکل بگیرد، به طوری که هر نوع تهدیدی علیه ایران، تهدیدی علیه این پنج حوزه نیز محسوب شود (رک: محمدی، ۱۳۸۶). باید توجه نمود که این ائتلاف‌ها و همبستگی‌ها صرفاً از طریق ائتلاف‌های نظامی و امنیتی به دست نمی‌آید، بلکه در حوزه سیاست نرم نیز، می‌توان از طریق تعاملات فرهنگی، به همبستگی‌های بلند مدت سیاسی نائل آمد. به نظر می‌رسد بتوان مناسبات دوجانبه شهرهای ایران با شهرهای کشورهای خارجی را با این واقعیت‌ها مورد ارزیابی قرار داد.

اگر مناسبات دوجانبه شهرهای ایران، بر اساس تقسیمات رایج در «مطالعات منطقه‌ای» طبقه‌بندی شود، کشورهای پیرامون ایران، ۳۱ مورد از این مناسبات را به خود اختصاص داده، که به نسبت مجموع روابط دوجانبه، قابل توجه است. پس از آن آسیای شرقی و اروپای شرقی ۲۳ مورد و در نهایت سایر مناطق در مجموع ۱۶ مورد از این روابط را از آن خود نموده‌اند. جهت مشاهده نظام‌مند، این تعاملات در جدول زیر ارائه شده است.

جدول شماره ۲: طبقه بندی تعاملات دوجانبه شهرهای ایران

منطقه	کشور	وابستگی تمدنی	تعداد روابط	جمع
خاورمیانه و غرب آسیا	• افغانستان	• اسلامی-ایرانی	• ۱	۲۰
	• پاکستان	• اسلامی-هندی	• ۳	
	• ترکیه	• اسلامی-ترکی	• ۳	
	• یمن	• اسلامی-عربی	• ۱	
	• کویت	• اسلامی-عربی	• ۲	
	• عراق	• اسلامی-عربی	• ۶	
	• قطر	• اسلامی-عربی	• ۱	
	• عمان	• اسلامی-عربی	• ۱	
	• فلسطین	• اسلامی-عربی	• ۱	
• لبنان	• اسلامی-عربی	• ۱		
آسیای مرکزی و قفقاز	• تاجیکستان	• اسلامی-ایرانی	• ۳	۱۱
	• گرجستان	• گرجی-مسیحی	• ۳	
	• آذربایجان	• اسلامی-ایرانی-ترکی	• ۲	
	• ارمنستان	• مسیحی	• ۱	
	• قزاقستان	• اسلامی-مسیحی-ترکی	• ۱	
• قرقیزستان	• اسلامی-ترکی	• ۱		
آسیای شرقی	• چین	• کنفوسیوسی	• ۵	۱۰
	• کره جنوبی	• بودایی-کنفوسیوسی	• ۳	
	• مالزی	• مالایی-اسلامی	• ۱	
	• تایلند	• بودایی	• ۱	
اروپای شرقی	• روسیه	• اسلاو	• ۴	
	• بلاروس	• اسلاو	• ۲	
	• مجارستان	• مجاری	• ۳	

۱۳	<ul style="list-style-type: none"> • ۱ • ۱ • ۱ • ۱ 	<ul style="list-style-type: none"> • اسلاو(اسلامی-مسیحی) • اسلاو • اسلامی-مسیحی • اسلاو 	<ul style="list-style-type: none"> • بوسنی و هرزگوین • رومانی • قبرس • صربستان 	
۳	<ul style="list-style-type: none"> • ۱ • ۱ • ۱ 	<ul style="list-style-type: none"> • اسلامی-عربی • اسلامی-آفریقایی • --- 	<ul style="list-style-type: none"> • سودان • سنگال • آفریقای جنوبی 	آفریقا
۷	<ul style="list-style-type: none"> • ۲ • ۲ • ۱ • ۱ • ۱ 	<ul style="list-style-type: none"> • غربی • مسیحی-غربی • غربی • غربی • غربی 	<ul style="list-style-type: none"> • آلمان • ایتالیا • اسپانیا • فرانسه • ایالات متحده • امریکا 	اروپای غربی و آمریکای شمالی
۶	<ul style="list-style-type: none"> • ۳ • ۱ • ۱ • ۱ 	<ul style="list-style-type: none"> • --- • --- • --- • --- 	<ul style="list-style-type: none"> • کوبا • ونزوئلا • شیلی • برزیل 	آمریکای مرکزی و جنوبی

از نظر کرونولوژیک، از مجموع ۷۰ رابطه دوجانبه، تاریخ انعقاد ۴۰ مورد این روابط در دسترس می‌باشد؛ در حالی که ۳۰ مورد در منابع فاقد تاریخ مشخص ذکر شده‌اند. چنانچه با امعان نظر به گفتمان‌های موجود در سیاست خارجی جمهوری اسلامی یک طبقه‌بندی صورت گیرد، می‌توان دوران گفتمان «گفتگوی تمدن‌ها» و گفتمان «اصول‌گرایی عدالت محور» را به عنوان بازتابی از جهت‌گیری‌های خارجی کشور دانست. بدین لحاظ، با توجه به آرمان‌گرا بودن هر یک از این دو رویکرد، مشخصاً بیشترین تأثیر را بر تعاملات فرو ملی داشته‌اند. مضافاً اینکه به خوبی دولت‌های متبوع شهرها نیز،

بیانگر اولویت برقراری مناسبات سیاسی کشور می‌باشد. به منظور ارائه نظام‌مند این تحلیل، طبقه‌بندی تعاملات با توجه به گفتمان‌های سیاسی جدول زیر ارائه شده است.

جدول شماره ۳: طبقه‌بندی تعاملات دوجانبه شهری با توجه به گفتمان‌های سیاسی

بازه زمانی	رئیس دولت	گفتمان سیاسی	تعداد روابط	دولت‌های متبوع شهرها
پیش از ۱۹۷۹	---	سیاست مستقل ملی	۲	ایالات متحده آمریکا؛ کره جنوبی.
۱۹۷۹-۱۹۸۹	---	انقلابی‌گری	۱	تاجیکستان.
۱۹۸۹-۱۹۹۷	جناب آقای هاشمی رفسنجانی	مصلحت‌گرایی	۳	چین؛ قرقیزستان؛ مجارستان.
۱۹۹۷-۲۰۰۵	جناب آقای خاتمی	گفتگوی تمدن‌ها	۱۵	روسیه؛ آلمان، ایتالیا؛ اسپانیا؛ رومانی؛ مالزی؛ آفریقای جنوبی؛ کوبا؛ ارمنستان؛ کویت؛ پاکستان؛ قبرس.
۲۰۰۵-۲۰۱۳	جناب آقای احمدی نژاد	اصول‌گرایی عدالت محور	۱۵	چین؛ آلمان؛ لبنان؛ عمان؛ کویت؛ ترکیه؛ گرجستان؛ قزاقستان؛ کره جنوبی؛ بلاروس؛ صربستان؛ سنگال؛ ونزوئلا.
۲۰۱۳ تا کنون	جناب آقای روحانی	اعتدال‌گرایی	۴	گرجستان؛ مجارستان؛ بوسنی و هرزگوین.

آنچه در تحلیل تعاملات دوجانبه شهری اهمیت دارد، توجه به مفاد این تفاهم‌نامه‌ها می‌باشد. اغلب، مفاد تفاهم‌نامه‌های خواهرخواندگی یا همکاری متقابل شهرهای ایران با شهرهای خارجی، مشتمل بر همکاری‌های فرهنگی، گردشگری و یا ابراز تمایل دوستی و نزدیکی فرهنگی است. چنانکه وجود ریشه‌های مشترک فرهنگی میان ایران و

مجارستان، به خصوص قوم یاس در مجارستان که متأثر از تمدن ایران هستند، سبب شده که میان یزد و شهر یاسبرین خواهرخواندگی شکل گیرد. تمرکز اصلی این رابطه، امور فرهنگی و تاریخی دو شهر است.^۱ همچنین است جمعیت مسلمان در اورومچی (سین کیانگ چین) که در واقع همان منطقه‌ای است که در ادبیات ایران به آن ترکستان چین گفته می‌شود و نقطه اشتراک دو شهر یزد و اورومچی نیز در همین نکته است.^۲

در عین حال، در مواردی مفاد این تفاهم‌نامه‌ها، در راستای مسائل سیاسی قرار دارد. چنانکه در یک مورد می‌توان به خواهرخواندگی اصفهان و فرایبورگ (آلمان) در سال ۲۰۰۰ اشاره کرد که بر اساس مفاد آن، هدف اصلی مقامات فرایبورگ از برقراری رابطه خواهرخواندگی با اصفهان همراهی با روند اصلاحات و استقرار دموکراسی در ایران و حمایت از این فرایند بوده است.^۳ البته باید توجه نمود که چنین تفاهماتی، با توجه به شرایط سیاسی منعقد شده است. برخی کشورهای اروپایی مانند آلمان و هلند نگاهی ارزشی به دیپلماسی شهری دارند. در حالی که در همان دوره مفاد خواهرخواندگی اصفهان با فلورانس (ایتالیا) در سال ۱۹۹۸ - که یکی از مهمترین ثمرات آن مرمت کلیسای جلفای اصفهان از سوی کارشناسان ایتالیایی بوده است -^۴ بر همکاری‌های فرهنگی، گردشگری و اقتصادی متمرکز بوده است، نه مسائل ارزشی. همچنین است خواهرخواندگی اصفهان با بارسلون^۵ (اسپانیا) در سال ۲۰۰۰ و سن پترزبورگ^۱ (روسیه)

^۱ نشریه آوای شهر یزد، شماره هیجدهم، ۱۳۹۶/۰۹/۲۱، ص: ۴، قابل دسترسی در سایت شهرداری یزد: <http://yazd.ir>

^۲ نشریه آوای شهر یزد، شماره بیست و دوم، ۱۳۹۶/۱۰/۲۶، ص: ۴، قابل دسترسی در سایت شهرداری یزد: <http://yazd.ir>

^۳ http://www.isfahan.ir/ShowPage.aspx?page_=form&order=show&lang=1&sub=0&PageId=294&codeV=1&tempname=khahar (2018/03/18)

^۴ http://www.isfahan.ir/ShowPage.aspx?page_=form&order=show&lang=1&sub=0&PageId=295&codeV=1&tempname=khahar (2018/03/18)

^۵ http://www.isfahan.ir/ShowPage.aspx?page_=form&order=show&lang=1&sub=0&PageId=297&codeV=1&tempname=khahar (2018/03/18)

در سال ۲۰۰۴ که بر همکاری‌های فرهنگی، گردشگری، ورزشی و اقتصادی متمرکز بوده است. در برخی موارد علاوه بر اینکه روابط خواهرخواندگی معطوف به مسائل غیرسیاسی است، در تفاهم‌نامه همکاری صراحتاً به عدم مداخله در مسائل داخلی یکدیگر تأکید می‌شود. چنانکه مفاد خواهرخواندگی یزد و اورومچی (استان سین‌کیانگ چین) بدین مورد تأکید دارد.^۲ چه بسا نظام متمرکز چین توضیحی بر دلیل درج چنین قیودی در تفاهم‌نامه باشد.

۲-۵. تحلیل تعاملات چندجانبه شهرهای ایران

در زمینه تعاملات چندجانبه نیز، شهرهای کشور در چارچوب شبکه‌های بین‌المللی که عملکرد آن‌ها بیشتر غیر سیاسی است و بر مسائل آموزشی و فرهنگی تأکید دارند، به دنبال گسترش عضویت و حضور در این نهادها هستند. در تحلیل باید بیان نمود که این سازمان‌ها به دو دسته منطقه‌ای و جهانی قابل تقسیم هستند. اهمیت حضور در نهادهای منطقه‌ای و بین‌المللی چندجانبه بر کسی پوشیده نیست. این نهادها توان هنجار سازی و تاثیرگذاری در محیط بین‌المللی دارند. از این رو، حضور در نهاد چندجانبه، می‌تواند موقعیت مناسبی را برای شهرها و حکومت‌های محلی در سطح فرا ملی فراهم نماید. ذیلاً وضعیت حضور شهرهای ایران در زمینه دیپلماسی شهری چندجانبه مورد اشاره قرار گرفته است.

^۱http://www.isfahan.ir/ShowPage.aspx?page_=form&order=show&lang=1&sub=0&PageId=302&codeV=1&tempname=kahar (2018/03/18)

^۲ نشریه آوای شهر یزد، شماره بیست و دوم، ۱۳۹۶/۱۰/۲۶، ص: ۴، قابل دسترسی در سایت شهرداری یزد: <http://yazd.ir>

جدول شماره ۴. عضویت و همکاری شهرها در شبکه‌های بین‌المللی

توضیحات	شهرهای عضو از ایران	محدوده فعالیت	شبکه‌ها و سازمان‌ها
این سازمان یک شبکه جهانی متشکل از کلان شهرها است که به منظور مرکزی برای ارتباط کلان شهرها، اشتراک تجربیات و اقدام در زمینه مسائل محلی و جهانی، و همچنین حکمرانی محلی فعالیت می‌نماید. هدف اصلی این سازمان، این است که به مثابه صدای بین‌المللی حکومت‌های محلی و شهرها برای توسعه شهری باشد و به عنوان بخش متروپلیس‌های سازمان حکومت‌های محلی و شهرهای متحد عمل کند. ^۲ لذا شهرهایی که عضو سازمان متروپلیس‌ها هستند، عضو سازمان حکومت‌های محلی و شهرهای متحد نیز محسوب می‌شوند. ^۳ مقر این سازمان در پاریس قرار دارد.	تهران، اصفهان، تبریز، شیراز، مشهد، کرج و اهواز	جهانی	انجمن جهانی متروپلیس‌ها ^۱
شبکه جهانی این سازمان (مقر آن در بارسلون قرار دارد و در سال ۲۰۰۴ تاسیس شده است)، متشکل از متروپلیس‌ها است و در مجموع به هفت منطقه تقسیم شده است که شهرهای ایران در منطقه خاورمیانه و آسیای غربی این سازمان قرار دارد. ^۵	تهران، اصفهان، تبریز، شیراز، مشهد، کرج و اهواز	جهانی	سازمان حکومت‌های محلی و شهرهای متحد ^۴
این مجمع در سال ۲۰۰۷ به ابتکار مقامات محلی تهران ایجاد شده است. مجمع از توسعه شبکه‌های جدید بین شهرهای آسیایی به منظور تبادل اطلاعات و برنامه‌های آموزشی با هدف کسب آمادگی برای مواجهه با چالش‌های مشترک پیش روی مدیریت شهری کارآمد در آسیا (مانند روند شتابان شهرنشینی، فرسایش زیست‌محیطی، هویت فرهنگی- اجتماعی، فقر و نابرابری،	تهران، اصفهان، تبریز، شیراز، مشهد، کاشان، کرج، اهواز، ارومیه، رشت، زاهدان، قم، کرمان، کرمانشاه، قزوین و همدان	منطقه‌ای	مجمع شهرداران آسیایی

¹ World Association of the Major Metropolises

² METROPOLIS STATUTES, Made in Hyderabad, India, on October 8, 2014, Amended Statutes adopted by the General Assembly of the 11th Metropolis World Congress, available at: https://www.metropolis.org/sites/default/files/media_root/documents/statutes_2014.pdf

³ Metropolises, <https://www.metropolis.org/about-us>

⁴ United Cities and Local Governments (UCLG)

⁵ UCLG Sections, <https://www.uclg.org/en/organisation/structure/uclg-sections>

ناپایداری منابع مالی و بلایای طبیعی) حمایت می‌کند. ^۱			
سازمان شهرها و پایتخت‌های اسلامی یک سازمان بین‌المللی غیر دولتی و غیر انتفاعی است که در سال ۱۹۸۰ میلادی به عنوان عضو وابسته سازمان کنفرانس اسلامی (در حال حاضر سازمان همکاری‌های اسلامی) تاسیس شده است. اعضای این سازمان شهرها و پایتخت‌های کشورهای اسلامی هستند. مقر این سازمان در مکه و جده، قرار دارد. این سازمان فعالیت سیاسی ندارد. فعالیت‌های آن بر دستیابی به اهداف سازمان در چارچوب توسعه پایدار شهرها و راهبردهایی مانند حفاظت از هویت و میراث (فرهنگی) شهرهای اسلامی؛ توسعه هنجارها، نظامات و طرح‌های شهری که بتواند منجر به رشد موفقیت شرایط اقتصادی، اجتماعی، فرهنگی، زیست محیطی و شهری شود، متمرکز شده است. ^۲	تهران ^۳	منطقه‌ای	سازمان شهرها و پایتخت‌های اسلامی
	یزد	منطقه‌ای	اجلاس توسعه و همکاری شهرهای جاده ابریشم
	تهران و اصفهان	منطقه‌ای	شبکه City Net
	اصفهان، یزد، شیراز، کاشان و نیشابور	جهانی	اتحادیه شهرهای تاریخی ^۴
	اصفهان، شیراز و نیشابور ^۵	جهانی	شبکه همکاری میان شهری در میراث فرهنگی ناملموس
	شیراز، اراک، کاشان و بهبهان ^۶	جهانی	شبکه شهرهای یادگیرنده یونسکو ^۱

^۱ تاریخچه مجمع شهرداران آسیایی. در:

[http://asianmayors.org/Default.aspx?tabid=279\(2018/02/27\)](http://asianmayors.org/Default.aspx?tabid=279(2018/02/27))

^۲ Organization of islamic capitals and cities, <http://www.oicc.org/>

^۳ <http://www.oicc.org/>

^۴ League of Historical Cities

^۵ Inter-City Intangible Cultural Cooperation Network, http://www.iccn.or.kr/bbs/board.php?bo_table=fullMembers (2017/12/17)

		جهانی	شبکه شهرهای خلاق یونسکو ^۳
از جمله اقدامات یونسکو، برنامه‌هایی برای ثبت آثار ملموس و ناملموس، شخصیت‌ها و رویدادهای کشورهای عضو و ثبت آثار فرهنگی و طبیعی کشورها در فهرست میراث جهانی است. با توجه به برساخت هویتی که این برنامه‌ها دارد، بدیهی است که شهرها نیز می‌توانند از آن منتفع شوند.	ثبت برخی آثار تاریخی تهران، اصفهان، تبریز، یزد و شیراز در فهرست میراث جهانی یونسکو	جهانی	یونسکو
این سازمان وابسته به سازمان همکاری‌های اسلامی است و به منظور هماهنگی و گسترش تعامل و همکاری‌های آموزشی، علمی و فرهنگی، با الهام از اهداف و تعالیم اسلام، میان کشورهای اسلامی تأسیس شده است. ^۵ با توجه به برساخت هویتی اقدامات آیسسکو بدیهی است که شهرها نیز می‌توانند از آن منتفع شوند.	انتخاب اصفهان و مشهد به عنوان پایتخت فرهنگ اسلامی و انتخاب تبریز به عنوان پایتخت گردشگری کشورهای اسلامی	منطقه‌ای	آیسسکو ^۴

بر اساس اطلاعات به دست آمده، ۱۰ سازمان و شبکه که فوقاً مورد اشاره قرار گرفته‌اند، اهم فعالیت‌های بین‌المللی شهرهای ایران را به خود اختصاص داده است. از حیث کمی، بیشترین تعداد حضور شهرهای کشور در این نهادها، مربوط به مجمع شهرداران آسیایی است که البته این مجمع به ابتکار مقامات محلی تهران به وجود آمده است و دلیل حضور گسترده شهرهای کشور همین است. این در حالی است که حضور در شبکه‌های شهری مهم مانند شبکه‌های وابسته به یونسکو، به مراتب اهمیت بیشتری دارد که متأسفانه برغم ظرفیت‌های فرهنگی و تاریخی موجود، تعداد بسیار معدودی از شهرهای کشور در این نهادها حضور دارند. افزون بر ۱۰ سازمان و شبکه شهری مزبور،

^۱ UNESCO Global Network of Learning Cities

^۲ گزارش عملکرد کمیسیون ملی یونسکو در سال ۹۵ (تاریخ انتشار ۱۳/دی/۱۳۹۶). قابل دسترسی در:

(2018/03/25) <http://fa.unesco.org/wp-content/uploads/2018/01/gozaresh-falaiat-95.pdf>

^۳ UNESCO Creative Cities Network (UCCN)

^۴ Islamic Educational Scientific and Cultural Organization

^۵ <https://www.isesco.org.ma/>

اقدامات و برنامه‌های سازمان‌های یونسکو و آیسسکو که هر دو فعالیت علمی، آموزشی و فرهنگی برای خود تعریف نموده‌اند، می‌تواند بر هویت شهرها نیز تأثیر بگذارد؛ هر چند که اساساً فعالیت‌ها در این سازمان‌ها دولتی است. چنانکه ثبت آثار ملی در فهرست میراث جهانی یونسکو در سطح نهادهای دولت‌ملی انجام می‌شود، لیکن شهرها می‌توانند از آن منتفع شوند. همچنین است فعالیت دولت‌ها در آیسسکو که می‌تواند رویدادهای مهم فرهنگی و ورزشی بین‌المللی را برای شهرها به ارمغان بیاورد. چنانکه تا کنون سه رویداد مهم فرهنگی برای اصفهان، مشهد و تبریز ایجاد شده است.^۱

نتیجه‌گیری

نقش آفرینی سازمان‌های بین‌المللی غیر دولتی و موجودیت‌های فرو ملی در روابط بین‌الملل، سبب شده که دولت‌ها در مسائل مرتبط با سیاست ادنی ابزارهایی غیر از دیپلماسی رسمی را به کار گیرند یا در مواردی اختیار برقراری روابط خارجی را به شهرها و حکومت‌های محلی تابع خود اعطاء کنند. معرفی شهرهای دوست و خواهرخوانده و توسل به ترتیباتی مانند برگزاری همایش‌ها، نمایشگاه‌ها، رویدادهای هنری و ورزشی جهت فهم مشترک و تفاهم بین‌المللی در این راستا قرار دارد. بررسی مبانی نظری سیاست خارجی جمهوری اسلامی ایران به وضوح نشان می‌دهد که تعاملات غیر دولتی جایگاه مشخص و مهمی در سیاست خارجی ایران دارد. در واقع، ماهیت انقلاب اسلامی، فرهنگی و عقیدتی بوده و بالتبع اهداف خود در سیاست خارجی را عقیدتی تعریف نموده است. تا جایی که گفتمان‌ها گوناگون در سیاست خارجی جمهوری اسلامی دارای مضمون فرهنگی و عقیدتی بوده‌اند. بررسی عملکرد سیاست خارجی ایران در مورد روابط با تعاملات خارجی شهرها و حکومت‌های محلی، حاکی از

^۱ در مورد رویدادهای فرهنگی و ورزشی بین‌المللی، تنها یک رویداد ورزشی در ایران برگزار شده که آن هم مربوط به سال ۱۹۷۴ می‌باشد که نمی‌توان سیاست خارجی جمهوری اسلامی را بر اساس آن مورد تحلیل قرار داد.

اصولی بودن سیاست خارجی (یعنی مطابق با اصول نظری سیاست خارجی) است. بدین لحاظ که روابط با شهرهای کشورهای اسلامی بیشترین تعداد روابط دوجانبه را به خود اختصاص داده است. از نظر منطقه‌ای نیز، بیشترین تعداد روابط دوجانبه شهری متعلق به «حوزه پیرامونی» ایران است. این اقدامات نشان دهنده توجه سیاست خارجی ایران به تعامل با حوزه پیرامونی خود و ظرفیت بالقوه و بالفعل شهرها در تعاملات خارجی است. سیاست خارجی جمهوری اسلامی ایران مبتنی بر دوری از تنش‌ها و تعارضات قومی-نژادی است. بنابر این به منظور ارتقای همبستگی‌ها و تحقق اهداف نتیجتاً از سازوکارهایی که زمینه تعامل و گفتگو را به خصوص با مردم کشورها فراهم آورد، استقبال می‌نماید. از این رو، هر چند روابط دوجانبه شهرهای ایران از حیث کمی محدود و حتی مجموع روابط شهرهای ایران، کمتر از خواهرخوانده‌ها و شهرهای همکار «استانبول» است، اما طیف وسیعی از شهرهای متعلق به تمدن‌های گوناگون را در بر دارد. در زمینه تعاملات چندجانبه نیز، شهرهای کشور در چارچوب شبکه‌های بین‌المللی که عملکرد آن‌ها بیشتر غیرسیاسی است، به دنبال گسترش عضویت و حضور در این نهادها هستند. به طور کلی این ویژگی‌ها نشان می‌دهد که عملکرد سیاست خارجی ایران در حوزه دیپلماسی شهری، تحت تأثیر ملاحظات عقیدتی، روابط سیاسی با دیگر کشورها، فرصت‌ها و محدودیت‌های حاکم بر محیط منطقه‌ای و بین‌المللی بوده است.

منابع

۱. اصغری، رمضان (۱۳۹۶). دیپلماسی شهری: تأثیر راهبردهای اساسی دیپلماسی شهری در تکمیل شاخص‌های شهر جهانی، تهران: پل.
۲. بیلیس، جان و استیو اسمیت (۱۳۸۳). جهانی شدن سیاست: روابط بین الملل در عصر نوین، ترجمه ابوالقاسم راه‌چمنی، تهران: ابرار معاصر.
۳. بینا، علی اکبر (۱۳۸۳). تاریخ سیاسی و دیپلماسی ایران، جلد اول، تهران: دانشگاه تهران.

۴. پاپیسکا، آنتونیو (۱۳۹۴). «حقوق بین‌الملل و حقوق بشر: چارچوبی قانونی برای مشارکت بین‌المللی حکومت‌های محلی»، در: **دیپلماسی شهری**، ترجمه محمدجواد رنجکش و منصوره اسکندران، تهران: نشر انتخاب.
۵. جمالی نژاد، مهدی (۱۳۹۲). **دیپلماسی شهری**، اصفهان: آرما.
۶. خمینی، سید روح‌ا... (۱۳۷۱). **صحیفه نور**، ج ۱۱، تهران: وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی.
۷. دهشیری، محمدرضا (۱۳۹۲). «پارادایم‌های دیپلماسی در عصر جهانی شدن: بررسی موردی دیپلماسی شهری»، **فصلنامه مطالعات راهبردی سیاست‌گذاری عمومی**، دوره ۴، شماره ۱۳، زمستان.
۸. دهشیری، محمدرضا (۱۳۹۳-الف). «دیپلماسی شهری در عصر جهانی شدن»، **همشهری دیپلماتیک**، شماره ۸۲، خرداد.
۹. دهشیری، محمدرضا (۱۳۹۳-ب). **دیپلماسی فرهنگی جمهوری اسلامی ایران**. تهران: انتشارات علمی و فرهنگی.
۱۰. دهقانی فیروزآبادی، سیدجلال (۱۳۸۶). «گفتمان اصولگرایی عدالت محور در سیاست خارجی دولت محمود احمدی‌نژاد»، **فصلنامه دانش سیاسی**، دوره ۳، شماره ۵، بهار و تابستان.
۱۱. رضانی، روح‌ا... (۱۳۸۰). **چارچوبی تحلیلی برای سیاست خارجی جمهوری اسلامی ایران**، ترجمه علیرضا طیب، تهران: نشر نی.
۱۲. **سند چشم‌انداز جمهوری اسلامی ایران در افق ۱۴۰۴**، ابلاغی مقام معظم رهبری، مورخ ۱۳۸۲/۰۸/۱۳.
۱۳. **سیاست‌های کلی برنامه ششم توسعه**، ابلاغی مقام معظم رهبری، مورخ ۱۳۹۴/۰۴/۰۹.
۱۴. سید امامی، کاووس (۱۳۹۰). **پژوهش در علوم سیاسی: رویکردهای اثبات‌گرا، تفسیری و انتقادی**، تهران: پژوهشکده مطالعات فرهنگی و اجتماعی.
۱۵. سیزو، الکساندرا و آرن ماخ (۱۳۹۴)، «دیپلماسی شهری/نقش حکومت‌های محلی در جلوگیری از منازعات، برقراری صلح و بازسازی پس از منازعات»، در: **دیپلماسی شهری**، ترجمه محمدجواد رنجکش و منصوره اسکندران، تهران: نشر انتخاب.
۱۶. طباطبایی مؤتمنی، منوچهر (۱۳۸۷). **حقوق اداری**، تهران: سمت.

۱۷. ظریف، محمدجواد و محمدکاظم سجادیپور (۱۳۸۹). دیپلماسی چندجانبه: نظریه و عملکرد سازمان‌های منطقه‌ای و بین‌المللی، تهران: مرکز چاپ و انتشارات وزارت امور خارجه.
۱۸. عیوضی، محمدرحیم (۱۳۸۷)، «تحلیلی بر سیاست خارجی آقای دکتر محمود احمدی‌نژاد»، راهبرد یاس، شماره ۱۴، تابستان.
۱۹. قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران، مصوب ۱۳۵۸ با اصلاحات مصوب ۱۳۶۸.
۲۰. قانون وظایف وزارت امور خارجه، مصوب مجلس شورای اسلامی مورخ ۱۳۶۴/۰۱/۲۰.
۲۱. قوام، عبدالعلی (۱۳۸۴). اصول سیاست خارجی و سیاست بین‌الملل، تهران: سمت.
۲۲. قوام، عبدالعلی (۱۳۸۸). روابط بین‌الملل: نظریه‌ها و رویکردها، تهران: سمت.
۲۳. کلم، مارتین و جورج فررکس (۱۳۹۴). «چگونگی مشارکت حکومت‌های محلی در صلح‌سازی»، در: دیپلماسی شهری، ترجمه: محمدجواد رنجکش و منصوره اسکندران، تهران: نشر انتخاب.
۲۴. محمدی، منوچهر (۱۳۸۶). آینده نظام بین‌الملل و سیاست خارجی جمهوری اسلامی ایران، تهران: وزارت امور خارجه.
۲۵. محمدی، منوچهر (۱۳۸۹). سیاست خارجی جمهوری اسلامی ایران، تهران: نشر دادگستر.
۲۶. مولانا، حمید و منوچهر محمدی (۱۳۸۷). سیاست خارجی جمهوری اسلامی ایران در دولت احمدی‌نژاد، تهران: نشر دادگستر.
۲۷. نجاتی حسینی، سیدمحمود (۱۳۹۰). سیاست شهری و دیپلماسی شهری (از نظریه تا تجربه)، جامعه‌شناسی تاریخی، دوره ۳، شماره ۲.
۲۸. همرت، کریس ون (۱۳۹۴). «نمونه مطالعاتی از دیپلماسی شهری، اتحاد شهری در جهت برقراری صلح در خاورمیانه»، در: دیپلماسی شهری، ترجمه محمدجواد رنجکش و منصوره اسکندران، تهران: نشر انتخاب.
۲۹. یزدان‌فام، محمود (۱۳۸۷). «مقدمه‌ای بر تحلیل سیاست خارجی»، فصلنامه مطالعات راهبردی، سال یازدهم، شماره دوم، پیاپی ۴۰.

۳۰. یعقوبی، سعید (۱۳۸۷). **سیاست خارجی جمهوری اسلامی ایران در دوران سازندگی**، تهران: مرکز اسناد انقلاب اسلامی.

31. Anthony, Ian (2017). "The 2016 Stockholm Security Conference: Secure Citite", **SIPRI Insights on Peace and Security**, No. 3 (August).

32. Chaloux, Annie et Stéphane Paquin (2012). "Green Paradiplomacy in North America: Successes and Limits of the NEG-ECP", in Bruyninckx, Hans (éd.), Happaerts, Sander (éd.) et Brande, Karoline van den (2012). **Sustainable Development and Subnational Governments: Policy-Making and Multi-Level Interactions**. Houndmills (Royaume-Uni), Palgrave Macmillan.

33. Crane, Annya and Others (2016), **UNESCO Creative Cities Network**, Printed by Beijing Industrial Design Center. Available at: [http:// en. unesco. org/creative-cities/](http://en.unesco.org/creative-cities/) (2017/04/08).

34. Metropolis Statutes, Made in Hyderabad, India, on October 8, 2014, Amended Statutes adopted by the General Assembly of the 11th Metropolis World Congress, available at: [https:// www.metropolis. org/sites/ default/ files/media_root/documents/statutes_2014.pdf](https://www.metropolis.org/sites/default/files/media_root/documents/statutes_2014.pdf)

35. Pluijm, R. Van der, and Jan Melissen (2007). "City Diplomacy: the Expanding Role of Cities in International Politics", **The Hague, Netherlands Institute of International Relations Clingendael Diplomacy Paer**, No. 10.

36. **People-to-People Program** (1956), Available at: [https:// eisenhower. archives.gov/research/online_documents/people_to_people.html](https://eisenhower.archives.gov/research/online_documents/people_to_people.html) (2017/06/24).

37. **President Eisenhower's remarks in Washington, D.C. September 11, 1956**, Available at: [https:// eisenhower. archives.gov/ research/ online_ documents/people_to_people/BinderT.pdf](https://eisenhower.archives.gov/research/online_documents/people_to_people/BinderT.pdf) (2017/06/25).

38. **Webster's Giant Illustrated Dictionary** (1943). New York: The World Publishing Company.

39. **World Urbanization Prospects** (2014). United Nations, Department of Economic and Social Affairs, New York: United Nations.

40. Zelinsky, Wilbur (1991). "The Twinning of the World: Sister Cities in Geographic and Historical Perspective", **Annals of the Association of American Geographers**, Vol. 81, Issue 1. (March).